

Grävlingsberg

Beskrivning av miljön och de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna samt ett upprustningsprogram för dem som ligger på fastigheten Kummelnäs 6:2 Grävlingsberg i Saltsjö-Boo. Nacka kommun.

Av

Jan Granberg

Innehåll:

Inledning	2
Vad bestämmer det kulturhistoriska värdet ?	3
Vem bedömer förändringar av kulturmiljöer ?	3
Hur mäter vi det kulturhistoriska värdet ?	4
Kan vi själva påverka de kulturhistoriska värdena ?	8
Råd i kulturmiljövård	8
Upprustningsprogram	8
Fasaden	9
Färgsättning	9
Fönster	10
Förstukvist och ytterdörr	10
Yttertak, vindskupor och skorstenar	10
Byggnadsbeskrivningar	
Hus 1 Gårdskarlens hus	12
Hus 2 Bostadshus	13
Hus 3 Bostadshus	14
Ruinerna vid Grävlingensberg	15
Hus 6 tvättstuga	17
Hus 7 Badhus	18
Hus 14 Bostadshus	20
Hus 15 Storgården	21
Hus 16 Utsikten	27
Beskrivning av Kulturmiljön	31
Plan över området	41

Inledning

Föreliggande byggnads- och kulturmiljöbeskrivningar samt upprustningsplan för byggnaderna har utförts av mig. De ligger på fastigheten Kummelnäs 6:2, Grävlingssberg i Saltsjö-Boo socken Nacka Kommun,.

Det har skett på uppdrag av KB Kummelnäs 6:2, och i samråd med Stadsbyggnadskontoret i Nacka Kommun samt 1:e antikvarie Gunilla Nilsson Stockholms Läns Museum. Kontakterna har i första hand skötts av planarkitekt Angela Jonasson och kommunantikvarie Gisela Tibblin på kommunen.

Syftet har varit att genom beskrivningarna och upprustningsplanen skapa underlag för ett bevarande av byggnadernas exteriöra utseende. Detta kommer att regleras i detaljplan under nästa år.

Under arbetet med beskrivning av byggnaderna på gick upprustning av flera hus. Exempelvis skedde byte av kulör på fönsterbågarna på Storgården från grönt till rött med stöd av kommunens byggnadslov.

Likaså hade kommunantikvarien givit sitt medgivande till ytterligare ett fönster lika de befintliga på Storgårdens nordfasad.

Kummelnäs och Stockholm i december 2002

Jan Granberg

Morgondagens Minnen

Byggnader och bildkonst

Högbergsgatan 11, 116 20 Stockholm

Tel o.Fax: 08 / 643 93 33 mobil 070 591 57 76

e-post: jan.granberg@morgondagensminnen.nu

www.morgondagensminnen.nu

VAD BESTÄMMER DET KULTURHISTORISKA VÄRDET?

Kulturhistoriskt värde kan till stor del mätas efter hur mycket och på vilket sätt ett hus har byggts om. Man kan säga att förändringsprocessen i ett hus under dess existens skapar det kulturhistoriska värdet. Det gäller inte bara själva huset utan också förändringar av omkringliggande bebyggelse och tomtens storlek, växtligheten, trafikföringen. I Grävlingsberg måste tomtstorlekarna och byggnadsrätterna balanseras så att de befintliga fastigheternas ekonomiska, sociala och kulturella värden inte försämras.

VEM BEDÖMER FÖRÄNDRINGAR AV KULTURMILJÖER?

För fastighetsbildningar och uppförande av nya byggnader och andra yttre förändringar av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen enligt planen i den föreslagna detaljplanen och denna utrednings katalogdel, krävs medverkan av antikvariskt sakkunnig. Om miljö- och stadsbyggnadskontoret anser att byggherren saknar antikvarisk sakkunskap, bör de av honom begära medverkan i byggprocessen av en sådan person för att motverka ovarsamhet eller förvanskning enligt PBL3:10 eller 3:12.

Det är av största vikt att en antikvarisk sakkunnig person är med i ett tidigt skede för att fungera inom byggherrens egenkontroll som redovisas i kontrollplan. Byggskedet föregås av ett antikvariskt utlåtande över ändringsförslaget. Utlåtandet redovisar vilka punkter som skall beaktas så att kulturhistoriska värden inte går förlorade och vilka konsekvenser de föreslagna ändringarna får.

Kontrollskedet pågår under projekterings- och byggtid. Den antikvariskt sakkunnige följer ändringsprocessen genom deltagande i projekteringsmöten och besök på arbetsplatsen sammanfattat i skriftliga utlåtanden. Antikvariskt slutintyg skall utfärdas som bevis på att det antikvariska utlåtandet har följts och att varsamhetskravet i PBL 3:10 har efterlevts samt att kulturhistoriska värden enligt PBL 3:12 inte förvanskats. Krav på antikvariskt slutintyg skall framgå av samrådsprotokoll.

Behörighet för antikvariskt sakkunnig skall styrkas av kulturmiljöenheten vid Länsstyrelsen i Stockholms Län, efter ansökan ställd till miljö- och stadsbyggnadskontoret i Nacka kommun.

HUR MÄTER VI DET KULTURHISTORISKA VÄRDET?

I norra Grävlingsberg förekommer fem särskilda skyddsbestämmelser i detaljplaneförslaget;

"q₁; Kulturhistoriskt värdefull byggnad som inte får rivas och där byggnadens exteriör inte får förändras." . Denna bestämmelse gäller hus som inte förändrats sedan byggnadstiden eller där förändringarna är reversibla i motsvarande grad.

"q₂; (har i utställningsförslaget ändras till k) Kulturhistoriskt intressant byggnad eller anläggning som inte får förvanskas."
Det gäller hus som förändrats till en del och som tål ytterligare smärre förändringar, alternativt där det ursprungliga utseendet går att återskapa. Förvanskning är enligt ordboken en enklare form av urkundsförfalskning. Här innebär det att man använder andra formelement och material än de befintliga eller tidigare befintliga vid restaureringar av de q-märkta byggnaderna.

"q₃; (har i utställningsförslaget ändrats till en generell bestämmelse som omfattar hela planområdet) Kulturhistoriskt värdefull miljö. Åtgärder som kan förvanska denna miljö får ej vidtagas. Ny bebyggelse skall utformas med särskild hänsyn till omgivningens egenart. Fasader skall utföras med träpanel eller puts, färgsättningar skall anknyta till den äldre villabebyggelsen i området. Takmaterial skall utgöras av lertegel eller falsad plåt".

Bestämmelsen gäller ny bebyggelse i anslutning till befintlig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Även om det befintliga utseendet i de redan existerande byggnaderna är utgångspunkten, kan tillstånd komma att ges för nyuppförande i färgsättning och materialval från ett tidigare känt skede i den befintliga bebyggelsens utseende.

"q₄ (har i utställningsförslaget ändrats till q₂) Ruinen skall konserveras och säkras från ytterligare förfall och får inte utgöra någon säkerhetsrisk."

Även om målet utan tvekan skall vara att reglera förfallet, kan man inte återuppföra en ruin, eftersom anläggningen redan från början utfördes med syftet att efterliknar en förfallen borg.

"q₅ (har i utställningsförslaget ändrats till f₂) Lusthusen får återuppföras så långt som möjligt i enlighet med originaluppförande."

Tillstånd kan komma att ges för nyuppförande av ett lusthus som i färgsättning och materialval överensstämmer med ett tidigare känt skede i den tidigare befintliga bebyggelsens utseende.

För att alla skall förstå hur klassificeringen gått till ges här några exempel; Ett bra exempel på en i princip oförändrad byggnad i q₁ är Storgården.

Foto 1997

Hus 15 Storgården. Planbeteckning "q₁ Kulturhistoriskt värdefull byggnad som inte får rivras. Byggnadens exteriör får inte förändras." - En byggnad med korsformig plan med central hall som går genom två våningar och som har tydlig tysk prägel. Den centrala hallen "Die Diele", som går genom flera våningar är vanlig både i det germanska och inom det anglosachsiska kulturområdena, men mera ovanlig i Sverige.

Grund och källare av murad granit med kraftiga kulfogar. De grå/beigea fönsterbågarna i källarplanet finns flera fönster med spröjs för fyra glas vardera samt en källardörr i söder. Första våningen är reveterad och avfärgad med vit kalkfärg med fönsterfoder med figursågade sidor, målade i grön umbra. Till vänster om entrén finns ett panelklätt burspråk i första våningen. Fönsterbågarna är kopplade och utåtgående med spröjs för 6 eller 12 glas. Några äldre fönster med tvär – och mittpost i den norra fasaden saknar spröjs. Fönsterna i söder har bågar som nu är målade i oxidrött.

Den andra våningen är något utkragad och klädd med fasspontpanel målat med beige oljefärg, dvs. guldocker blandat med vitt och en aning bränd umbra.

Huset täcks av ett sadeltak med valmad gavelspets åt öster, klätt med svartmålad plåt i skivtäckning med vertikala ståndfalsar och horisontella kullslagna falsar.

Taket krönes av en rektangulär takryttare med till hälften putsade till hälften panerade fasader krönt av ett sadeltak med valmade gavelspetsar och

pagodsvängda sidor klätt med skivtäckt svartmålad plåt och krönt av två små vita hus med parställda öppningar på alla sidor och försedda med sadeltak.

Fasaden åt söder på bilden ovan och nedan har ett kraftigt accentuerat mittparti med en förstukvist med ett plåtklätt skärm tak. Bakom kvisten ett panelklätt trapphus krönt av ett skivklätt pulpettak med valmade gavelspetsar. Trapphuset bygger i sin tur mot ett panelklätt kraftigt framspringande mittparti som avslutas med en frontespis krönt av ett eget plåtklätt sadeltak. Detta är hur byggnaden ser ut idag och på en bild från 1947;

Vad vi kan se är byggnaden målad i andra färger. Taket är ljust målat. Snickarglädjen i gavelpartiet verkar vara målad i någon annan färg än den befintliga vita. Det som skyddas genom bestämmelsen q_1 är i det här fallet det befintliga utseendet.

Ett bra exempel på klassificeringen q_2 är hus 2;

Hus 2 Bostadshus. Planbeteckning, "q₂, kulturhistoriskt intressant byggnad som inte får förvanskas" Pågående exteriör renovering. Enligt bilder från 1997 nedan och bilden ovan är detta ett hus med en murad låg gråstensgrund på vilken det står en regelstomme på klätt med liggande fasspont över den tidigare befintliga vitmålade bröstlisten och stående dito under bröstlisten. Vitmålade dörr- och fönsterfoder. Gröna fönsterluckor. Kopplade utåtgående fönster med bågar för ett glas vardera.

Vindskupa till höskulle med gulmålade luckor och vita foder. Sadeltak med valmade gavelspetsar klätt med svartmålad ståndfalsad skivtäckning med nästan horisontella falsar. Fasadens färgsättning ej ursprunglig. Målsättningen är att restaurera 1997 års utseende.

Foto 1997

KAN VI SJÄLVA PÅVERKA DE KULTURHISTORISKA VÄRDENA?

Vilja och kunskaper om hur du vårdar det egna huset är vad som krävs i första hand. - Låt mig nämna ett exempel; många fastighetsägare i Grävlingssberg har bytt ut sina gamla ytterdörrar mot nya. De gamla var hantverksmässigt utförda, ofta med utskurna detaljer. Ofta är dessa ersatta med serietillverkade ytterdörrar från byggvaruhuset som bara har en avlägsen likhet med de ursprungliga dörrarna. Även gamla dörrar kan isoleras genom ombyggnad. Genom att återanvända gammalt material och upprepa exempelvis befintlig färgsättning kan vi bevara kulturvärdena.

RÅD I KULTURMILJÖVÅRD

Kummelnäs är ett villasamhälle i en naturskön trakt som har bra och snabba vägar o till Stockholm. Med egna båtar kan kummelnäsborna vara i skärgården på ett par timmar. Det lilla villasamhället kan i många fall erbjuda en sällsynt fin kombination av permanent- och fritidsboende.

Slår vi upp ordet "miljö" i ordboken, finner vi att det står för "omgivning". I det här fallet innebär det allt annat än byggnader som finns på och under markytan omkring en kulturhistoriskt värdefull byggnad. De nya tomterna har föreslagits bli relativt stora. Med en försiktig utglesning av den mörka granskogen och nyplantering av naturligt förkommande buskar och träd, bör kulturmiljön kunna förstärkas i övre Grävlingssberg. Kring villorna Utsikten och Storgården finns sparsamt med markerade gränser mellan natur- och kulturmiljön.

Däremot ordnades tidigt terrasseringar och trappor ut de promenadstigar som finns från villorna ned till stranden och längs med densamma. Dessa är numera i dåligt skick och behöver underhållas bättre genom omplockning av de huvudsakligen kallmurade konstruktionerna. Samma sak gäller de båda ruinerna där murkrönen behöver tätas och en del av de frostsprängda teglen

bytas ut. Graden av förfall kanske ökar värdet, varför det aldrig kan bli tal om att rekonstruera ruinens utseende vid en bestämd tidpunkt.

UPPRUSTNINGSPROGRAM

Planens beskrivningar av byggnaderna utgör riktlinjen för upprustningen. Vissa befintliga material kan emellertid bytas mot tidigare befintliga material och kulörer m.m. .

Tänk på att varje hus har sin speciella karaktär och att det ligger en medveten tanke bakom varje detalj i husets utformning. Gör inte större ingrepp i huset än vad som är absolut nödvändigt.

Byter du uppvärmningssystem och skaffar dig bergvärme, är ofta energibesparande åtgärder som byte av fönster och tilläggsisolering av fasader inte lönsamma. Då är det bättre att renovera dina gamla fönster och dörrar.

- Har du redan satt in bergvärme?

- Då skall du renovera eller nytillverka de gamla fönsterna som ställdes på vinden när isolerglas- och/eller panoramafönsterna kom.

Om du använder husets egna formspråk vid om- och till byggnader, behöver huset inte bli fulare och några kulturhistoriska värden riskerar inte att gå förlorade.

Undvik att byta befintliga färger och material. Skall du göra det försöka att skrapa fram äldre färglager, beställ kopior av de befintliga fönsterna, panelerna, dörrarna etc. Vill du ha variation byt till en färg som fasaden haft vid ett tidigare tillfälle.

Fasaden

I Kummelnäs dominerar träpanelerna. Storgården och Utsikten har dock redan från början haft en blandning av vit puts och kulört panel. De består ofta av liggande eller stående fasspântpanel, locklistpanel. Grundprincipen är att i första hand behålla den ursprungliga träpanelade fasaden. Även om den är gammal kan den hålla längre än det standardvirke som idag finns på brädgårdarna.

Även om vissa delar är rötangripna bör man byta så litet som möjligt. Det blir billigast så. Måste panelen bytas skall den bytas mot panel av samma typ och av hög virkes kvalitet.

Det är viktigt att behålla fasaddetaljer i trä som exempelvis fot- och vattbrädor. Dessa är särskilt utsatta för väder och vind, vilket gör att de måste bytas oftare. En dålig lösning är att byta sådana detaljer i trä mot plåtlistor. Det förändrar fasadens utseende direkt. Färg på plåt åldras också på ett annat sätt så det blir stora kulörskillnader efter några år. Då kan det vara lika bra att välja sågat kvistfritt och kådrikt virke ur s.k. rotbitar av furu. Det håller längre än plåt.

Vanställ inte en gammal byggnad med nya fasadmaterial som mexitegel, panelplåt och plast.

Färgsättning

Fasadfärgen skall väljas efter husets ålder. Timmerfasader och äldre paneler har alltid varit ofärgade, tjärade eller rödfärgade. Paneler av fasspont från sekelskiftet är i regel målade med oljefärg i olika nyanser av olika jordfärger. Senare locklistpanelade hus är både slamfärgade och oljefärgsmålade. Slamfärg skall användas på ohyvlade fasader och oljefärg på hyvlade. Plastfärger som innehåller latex eller akrylat som bindemedel är mycket vanliga på marknaden. Tyvärr är dessa färger mycket täta. Många paneler har ruttnat på grund av att den kondens som bildas i husets stomme inte kan passera ut genom panelens ytskikt. En modern, alltför hållbar färg kan göra mera skada än nytta. Mögelangrepp är en annan effekt av plastfärger på trä som fått stå obehandlade. Slamfärg utan tillsats av järnvitriol möglar också.

Skall ett oljefärgsmålat hus målas om, undersök vilken färgnyans som är den ursprungliga och använd den. Tänk på att om du vill ha samma färg som den befintliga, skall du stryka linolja på panelen för att få rätt färg. All oljefärg bleks med åren och genom att tillföra olja får man den exakta ursprungliga nyansen. Använd enbart jordfärgspigment som oxidrött, terra, umbra, kimrök, grönjord, guldocker.

Hus 6 f.d., tvättstugan har en rosa plastfärg på fasaden. Den har börjat flaga och bör bytas ut mot den ursprungliga färgsättningen med panel i oxidrött med knutar och foder i guldocker,

Fönster

Fönsterbågar och karmar tillverkades förr av utvalt virke. Kvaliteten på dessa är därför högre än på de flesta som säljs nu. Byt inte fönster utan att noggrant ha undersökt konditionen på de befintliga, de är oftast mycket bättre än vad man tror.

Det väsentliga är att fönstret är lagom tätt inte att det är nytt. De engerisparvinsten man gör med ett fönsterbyte är små jämfört med andra investeringar som t.ex. isolering av vindsbjälklag och installation av bergvärmepump.

Ofta räcker det med att man låter en fönsterrenoverare ta hand om fönstret och byta ut det rötskadade virket, renovera beslag, kitta om glas och måla fönsterpartiet.

Flytta eller ändra inte på fönsterstorlekarna vid byte av fönster. Numera går det att beställa exakta kopior av de gamla fönsterna.

Förstukvist och ytterdörr

De flesta äldre husen i Kummelnäs har någon form av förstukvist.

Utformningen är mycket viktig för husets karaktär. En välbevarad förstukvist eller en brokvist som är väl anpassad till husets byggnadsstil välkomnar besökaren. En förstukvist som inte stämmer med husets tidskaraktär ger en oharmonisk, orolig prägel. Behåll de gamla förstukvistarna med eventuella dekorationer och färgsättningar. Byt ut originaldelar som ruttnat eller rostade mot nya lika befintliga. Skall den gamla ytterdörren göras varmare går det ibland att täta den eller bygga på karmen och hänga en inre tätare dörr som

går in mot hallen. En hantverksmässigt tillverkad dörr betyder mycket för husets värde. Rådgör med någon sakkunnig om dörrens utformning.

Yttertak, vindskupor och skorstenar

Fortsätt med det takmaterial och den färg som tillhör husets ursprung. I norra Grävlingsberg dominerar svartmålad ståndfalsad och skivtäckt plåt med moderna rännkrokar (hus 1, 2, 15 och 16). Ett visst inslag av svartmålad plåt som formpressats i tegelimitation, (hus 14 och 6) finns också, liksom några tak med svart takpapp(hus 7), (hus 7 och 3). De tak som täcks av svartmålad formpressad plåt bör bytas mot ståndfalsad skivtäckt plåt under planens genomföreandetid. Hus 7 har ursprungligen varit skivtäckt och bör återfå ett sådant tak.

Takfallen är som regel långt utdragna.

Fortfarande är en synnerligen rik takarkitektur med svartmålad skivtäckt och ståndfalsad plåt med kullslagna horisontella falsar det dominerande takmaterialet i norra Grävlingsberg.

Om du lägger ett nytt tak av galvaniserad plåt bör du vänta med målningen ett par år så att förzinkningen i ytskiktet har brutits ned. Annars fäster färgen dåligt på plåten. Använd alltid oljebaserad färg. Vill man måla med en gång måste plåten betas med fosforsyra.

Vindskuporna i Kummelnäs är ofta av typen sadeltak eller ”uppvikt takfall”; det vill säga vindskupans tak är liksom en uppvikt del av det nedre takfallet. Var noggrann vid utformningen av plåtarbetena på taket, särskilt runt vindskuporna.

Det är lika vanligt med murade, helt plåtbeslagna skorstenar som med plåtöver- respektive plåtunderbeslag. Var noga med att kopiera de gamla beslagen exakt, de har stor betydelse för husets utseende. Skorstenarna är ofta väldigt individuellt utformade i Kummelnäs, var noga med att kopiera material, färg och form vid renoveringar!

Ruinerna

Den norra stranden på kuststräckan in till Stockholm har förklarats som Riksintresse. Förändringar av dess skyline skall underställas länsstyrelsen för godkännande. Stenruinen syns ej från farleden men det gör däremot tegelruinen. Tegelruinen utgör en byggnadstekniskt och hantverksmässigt övertygande bild av att den en gång verkligen skulle kunna ha varit en byggnad.

Stenruinen har en mera slumpartad karaktär. Den är uppförd av sprängsten från sprängningen av den vattenreservoar i form av en bassäng, som den omger. Reservoaren är numera igenfylld. Formerna är odistinkta och har inte samma kvalitet som tegelruinen.

Dessa två lämningar är inte några forntida byggnader som övergivits och förvandlats till ruiner. De nyuppfördes av bröderna Herman för att statera för

de borgar vid Rehns stränder som de och deras fruar hade lämnat i Tyskland då de flyttade till Sverige och som de saknade.

Ruinkrönen bör med jämna mellanrum tätas så att murverken inte fuktbemänges och frostspränges. En effektiv taktäckning skulle påverka riksintressets utseende i negativ riktning och får inte komma till stånd.

Byggnadsbeskrivningar

Foto 2002

Hus 1 Gårdskarlens hus. Planbeteckning, "q₂, kulturhistoriskt intressant byggnad som inte får förvanskas";

Ett bostadshus med regelstomme klätt med gulmålad fasspontpanel och vita släta och raka fönster- och dörrfoder med rundade ändar, knutbrädor och horisontella rambrädor vid takfoten och närmast grunden. Färgsättningen sannolikt ej ursprunglig.

Kopplade utåtgående fönster med spröjs för 6 eller 12 glas. Spröjsningen senare. Huset är försett med ett sadeltak täckt av skivtäckt svartmålad plåt med horisontella falsar krönt av en oputsad skorsten i tegel med utkragat krön med under och överbeslag av svartmålad plåt. På taket över tillbyggnaden närmast kameran ligger svart underlagspapp. Ett stort däck av 28-140 m.m. brädor med vitmålat räcke där spjälorna är sågade som balusterdockor, omger huset.

Foto 2002
Fasad öster, senare tillbyggnad.

Foto 2002

Hus 2 Bostadshus. Planbeteckning, "q₂, kulturhistoriskt intressant byggnad som inte får förvanskas" Pågående exteriör renovering. Enligt bilder från 1997 nedan och bilden ovan är detta ett hus med en murad låg gråstensgrund på vilken det står en regelstomme på klätt med liggande fasspont över den tidigare befintliga vitmålade bröstlisten och stående dito under bröstlisten. Vitmålade dörr- och fönsterfoder. Gröna fönsterluckor. Kopplade utåtgående fönster med bågar för ett glas vardera. Vindskupa till höskulle med gulmålade luckor och vita foder. Sadeltak med valmade gavelspetsar klätt med svartmålad ståndfalsad skivtäckning med nästan horisontella falsar. Fasadens färgsättning ej ursprunglig.

Foto 1997

Hus 3 Bostadshus f.d. tvättstuga från norr. Planbeteckning, "q₂, kulturhistoriskt intressant byggnad som inte får förvanskas ". Huset är under yttre renovering. Ursprunglig färgsättning är panel i guldocker och fotlist, bröstlist, knutbrädor, dörrfoder och fönsterfoder i obränd terra. Allt målat med ren linolja och pigment utan fyllnadsmedel. Ny färgsättning på prov till höger med panel i brutet vitt, kromoxidgröna foder och järnoxidröda fönsterbågar.

Hus 3 Bostadshus f.d. tvättstuga från söder. Senare fönster med enkla luffer.

Hus 3 Bostadshus f.d. tvättstuga från väster. Igensatta ursprungliga fönster.

Hus på plintar av lättbetong med stomme av regelverk klätt med liggande och stående fasspont. Sadeltak med kraftigt utspringande takfot, klätt med svart takpapp. Kontursågade taktassar. Den vertikala panelen på gavelpartiet har sågtandsformig avslutning. Gavelpetsen har konturformade vitmålade strålar.

Åt söder finns ett flertal nya fönsteröppningar. Samtliga bågar i fönsterna åt söder saknar spröjs. En del av dessa bågar kan vara ursprungliga, men är ommålade i vitt.

Ruinerna vid Grävlingsberg omkr. 1920

Foto 2002

Ruinerna. Planbeteckning "q₄ Ruinerna skall konserveras och säkras från ytterligare förfall och får inte utgöra säkerhetsrisk".

Murar av gråsten efterliknande äldre borgruiner, uppförda omkring 1900. Innanför murarna fanns från början en stor vattenreservoar som numera är igenfylld.

Foto 2002

De båda ruinerna, varav den ena är av tegel och den andra av gråsten, uppfördes i början av 1900-talet. Tegelruinen byggdes som en verklig Rhenborg och för att ge den en äkta prägel murades tom. sprickor i väggarna. Tegelruinen hade ursprungligen ett torn med krenelering och innehöll också flera rum. Under senare år har ruinen tillåtits att förfalla och teglet är starkt vittrat. Då ruinerna utgör en viktig del av riksintresset och därtill också är starkt förknippade med Grävlingsberg skall de bevaras. I konsekvens med detta skall tegelruinen konserveras för att förhindra fortsatt förfall.

Foto 2002

Hus 6 F. D. Tvättstuga, omgjort till bostad. Planbeteckning "q₁;
Kulturhistoriskt värdefull byggnad som inte får rivas och där byggnadens exteriör inte får förändras." . Denna bestämmelse gäller hus som inte förändrats sedan byggnadstiden eller där förändringarna är reversibla i motsvarande grad. Står på murad stengrund. Upplaget starkt eroderat. Regelstomme klädd med rosa stående fasspont under bröstlisten och liggande över densamma. Gavelpartiets avslutning sågtandad. Rosa fönsterluckor och fönster med kopplade utåtgående kopplade bågar som har spröjs för tre glas i vardera bågen. Bröstlister, fönsterfoder, knutbrädor och fotbrädor målade i guldocker med kromoxidgröna fönsterbågar utvändigt. Sadeltaket täckt med svartmålad plåt i formpressat i tegelmönster och krönt av en plåtklädd skorsten med utkragat krön. Plåten senare. Ursprungligen ha taket varit täckt antingen av tjärpapp eller skivtäckt falsad plåt. Den rosa fägen senare. Ursprungligen har huset varit målat i oxidrött med gula foder och knutbrädor.

Foto 2002

Foto 2002

Hus 7 F. D. Badhus, inrett till bostad, står på stenplintar. Upplaget starkt eroderat. Planbeteckning "**q₁; Kulturhistoriskt värdefull byggnad som inte får rivas och där byggnadens exteriör inte får förändras.**". Denna bestämmelse gäller hus som inte förändrats sedan byggnadstiden eller där förändringarna är reversibla i motsvarande grad. En stomme av regelverk, klädd med stående och liggande fasspont målat i guld ocker med listverk i bränd umbra. Fem kopplade utåtgående enkla bågar med spröjs för tre glas. Pappklätt sadeltak med valmade gavelspetsar. Ett täckt gång buren av fyra snidade pelare med eget takfall åt norr. Taket ursprungligen plåttäckt.

Foto 2002

Badhus med hamnanläggning omkring 1920

Den nuvarande ångbåtsbryggan har gjutits över delar av den gamla hamnbassängen på bilden ovan. Bakom det nu försvunna planket skymtar hus 7, badhus. Till höger skymtar F.D. Tvättstugan.

Hus 14 Bostadshus vid villa Utsikten. Planbeteckning, "q₂, kulturhistoriskt intressant byggnad som inte får förvanskas".

Regelstomme klädd med oxidgul stående fasspont under bröstlisten och liggande över densamma. Gavelpartiets avslutning utfört med synligt regelverk. Utdragen takfot med kontursågade taktassar. Fönsterluckor saknas, men fanns troligen från början.

Fönster med kopplade utåtgående bågar som har spröjs för åtta glas i vardera bågen. Fönsterna hade troligen en annan spröjsning från början. Bröstlister, fönsterfoder, knutbrädor och fotbrädor målade i vitt. Från början hade huset sannolikt en annan färgsättning, troligen bestående av panel i guldocker och foder i bränd terra.

Sadeltaket är täckt med svartmålad plåt i formpressat i tegelmönster. Plåten senare. Ursprungligen ha taket varit täckt antingen av tjärpapp eller skivtäckt falsad plåt. Den oxidgula och vita fägen senare. Från början har huset sannolikt varit målat i guldocker med bruna foder och knutbrädor.

Foto 2002

Hus 15 Storgården. Planbeteckning "q₁ Kulturhistoriskt värdefull byggnad som inte får rivras. Byggnadens exteriör får inte förändras." - En byggnad med korsformig plan med central hall som går genom två våningar och som har tydlig tysk prägel. Den centrala hallen "Die Diele" som går genom flera våningar är vanlig både i det germanska och inom det anglosachsiska kulturområdena, men mera ovanlig i Sverige.

Foto 1997

Grund och källare av murad granit med kraftiga kulfogar. De grå/beigea fönsterbågarna i källarplanet finns flera fönster med spröjs för fyra glas vardera samt en källardörr i söder. Första våningen är reveterad och avfärgad med vit kalkfärg med fönsterfoder med figursågade sidor, målade i grön umbra. Till vänster om entrén finns ett panelklätt burspråk i första våningen. Fönsterbågarna är kopplade och utåtgående med spröjs för 6 eller 12 glas. Några äldre fönster med tvär- och mittpost i den norra fasaden saknar spröjs. Fönsterna i söder har bågar som nu är målade i oxidrött.

Den andra våningen är något utkragad och klädd med fasspontpanel målat med beige oljefärg, dvs. guldocker blandat med vitt och en aning bränd umbra.

Huset täcks av ett sadeltak med valmad gavelspets åt öster, klätt med svartmålad plåt i skivtäckning med vertikala ståndfalsar och horisontella kullslagna falsar.

Taket krönes av en rektangulär takryttare med till hälften putsade till hälften panerade fasader krönt av ett sadeltak med valmade gavelspetsar och pagodsvängda sidor klätt med skivtäckt svartmålad plåt och krönt av två små vita hus med parställda öppningar på alla sidor och försedda med sadeltak.

Fasaden åt söder på bilden ovan och nedan har ett kraftigt accentuerat mittparti med en förstukvist med ett plåtklätt skärm tak. Bakom kvisten ett panelklätt trapphus krönt av ett skivklätt pulpettak med valmade gavelspetsar.

Trapphuset bygger i sin tur mot ett panelklätt kraftigt framspringande mittparti som avslutas med en frontespis krönt av ett eget plåtklätt sadeltak

Foto 1960-tal

Det förefaller som man haft en annan färg på fönsterbågarna då ovanstående bild togs.

Fasaden åt norr har nyligen fått ytterligare ett spröjsat fönster i första våningen mellan de två befintliga till vänster på bilden nedan. Det kraftigt framspringande mittpartiets frontespis innehåller en djupt indragen balkong med balkongdörrar med glasad överdel ovanför tvärposten.

På första våningen är en altan med en fritrappa omgivet av ett räcke med spjälor, sågade som balusterdockor och målade i beige med ramar i grå umbra. Till altanen leder en rödmålad dubbeldörr med glasade speglar.

Foto 2002

Ovanför dörren är ett fönster med tvärpost. På ömse sidor om balkongdörren sitter ett rödmålat fönster med tre kopplade bågar och tvärpost.

Till höger om altanen är en glasveranda med fyra grönmalade triangulärt avslutade fönster med kopplade utåtgående bågar där varje båge har spröjs för 10 glas.

I den panelade andra våningen finns två fönster; ett lite mindre till vänster och ett lite större med spröjs för sex glas i vare kopplad båge till höger. Båda fönsterna har fönsterfoder med kontursågad ytterkant.

I takfallet till höger om frontespisen är en liten vindskupa med sadeltak försett med ett litet fönster med spröjs för fyra glas.

Foto 2002

På den östra gaveln ovan ser vi att första våningen har tre fönster med rödmålade kopplade, utåtgående bågar med spröjs för tre glas vardera. Den andra våningen har ett fönster med dubbla mittposter och en tvärpost samt sex grönmalade fönsterbågar med spröjs för sex rutor vardera. Strax under den kraftigt utspringande takfoten med vitmalade lövsågerier och ramverk i grå umbra, sitter ett litet vindsfönster med spröjs för åtta glas.

Den västra gaveln är utformad med en frontespis och en indragen balkong som vid inventeringstillfället höll på att restaureras. Ovanför balkongpartiet är ett fönster med två kopplade utåtgående bågar med spröjs för fyra glas vardera. Under balkongen på första våningen har vi ett fönsterparti utformat som ett burspråk med fyra grönmålade fönster med tvärpost. Ovanför tvärposten en båge med spröjs för fyra glas och under tvärposten en båge med spröjs för 8 glas.

Söder om Storgården stod tidigare ett litet brunnshus över brunnen;

Foto omkr. 1920

Foto 2002

Hus 16 Villa Utsikten. Planbeteckning "q₁ Kulturhistoriskt värdefull byggnad som inte får rivas. Byggnadens exteriör får inte förändras." Uppfört som bostadshus år 1899. Byggnaden har en L-formig plan med ett åttkantigt torn inskrivet i L-et. Huset har en murad grund av granit med kraftiga kulfogar och innehåller en hel källare. På grunden står en regelstomme som till större delen är putsad och till en mindre del är panelad. Fasaden åt söder på bilden ovan och nedan har ett kraftigt accentuerat mittparti med en förstukvist med en fritrappa under ett plåtklätt skärmtak. Bakom kvisten ett putsat trapphus krönt av ett skivklätt pulpettak med valmade gavelspetsar. Trapphuset bygger i sin tur mot ett panelklätt kraftigt framspringande mittparti som avslutas med en frontespis med mycket vitmålad snickarglädje vid takfoten krönt av ett eget plåtklätt sadeltak med valmad gavelspets, krönt av en liten takryttare.

Foto 1960-tal

Till vänster om förstukvisten är en liten altan under tak med glasad dubbeldörr omgiven av två fönster med tvärposter och två vitmålade kopplade bågar vardera. På fasaden till höger om förstukvisten sitter ett litet fönster i källarmuren med en vitmålad kopplad båge med spröjs för fyra glas. I första våningen finns ett fönster med tvärpost och tre vitmålade kopplade bågar med ett glas vardera.

Foto 2002

Till vänster på den östra fasaden skjuter ett gavelparti fram ur fasaden. En fritrappa av sten med ett räcke av vitmålat järnrör som leder fram till köksdörren. Den vitmålade standarddörren har glasad överdel. I första våningen finns två fönster med tvärpost för tre bågar. På andra våningen finns två fönster med tvärpost för två bågar vardera. I takfallet mot öster finns en liten vindskupa.

Foto 2002

Bottenvåningen på den norra gaveln upptas helt av en gulpanerad glasveranda med fem vitmålade bågar med spröjs för mellan 8 och 15 glas med vitmålad snickarglädje under takfoten. Taket är klätt med svartmålad

skivtäckning. På detta står andra våningens långt indragna balkong med vitmålat räcke med gula överliggare och stolpar som bär upp sadeltaket med sin valmade gavelspets, krönt av ett plåtklot. Gavelpartiet av rika lövsågerier och gulmålat regelverk med underskurna ändar och band.

Till balkongen leder en glasad dörr med tvärpost och fönster ovanför. På ömse sidor om dörren är fönster med tvärpost och tre bågar för ett glas vardera

Foto 2002

Mellan den norra fasaden och tornet är en stenlagd altan med fritrappa. I tornets bottenvåning finns ett litet burspråk med skivtäckt plåttak och med ett fönster på vardera sidan. I tornet finns sammanlagt tolv fönster; 7 med tvärposter och 5 med spröjs och rundbågeformig avslutning. Tornets tak har i sin nedre del åtta sidor. Ovanför utsiktsplattformen är taket tältformigt med pagodsvängd sida och krönt av ett gallerverk. Mellan tornet och den västra gaveln finns ytterligare ett litet burspråk med trehöga spröjsade fönster med en båge vardera med spröjs för 12 rutor vardera.

Lägst till höger ser vi husets västgavel med ett fönster i bottenvåningen. Över detta fönster står andra våningens långt indragna balkong med vitmålat räcke med gula överliggare och stolpar som bär upp sadeltaket med sin valmade gavelspets, krönt av en triangel. Gavelpartiet av rika lövsågerier och gulmålat regelverk med underskurna ändar och band.

Till balkongen leder en glasad dörr med tvärpost och fönster ovanför. På ömse sidor om dörren är fönster med tvärpost och två bågar för ett glas vardera.

Foto 1960-tal

Ombyggda fasader under 1960-talet då många fönster byttes och fasaden kläddes in med putsaskivor. Foton från 1960-talet redovisar en flagnande putsfasad med fönster målade i en mörk färg. På foton från 1947 redovisas en putsad fasad avfärgad i vitt eller annan mycket ljus puts.

Beskrivning av kulturmiljön

Staket och grindar förekommer sparsamt på egendomen. Marken har karaktären av samfälld mark vilket är vanligt i Stockholms skärgård. All kommunikation skedde sjöledes från början. Staket och grindar hade inte så stor betydelse då. I takt med att båttrafiken till Grävlingsberg minskade och erosionskadorna på bryggor, trappor och vägar ned till sjön ökade bl.a. till följd av den tyngre sjöfartens expansion under 1900-talet, bidrog till att villornas gamla sjöentréer förföll.

Vid infarten till Villa Utsikten finns en vitmålad grind och ett par stolpar och ett till hälften raserat staket. På andra sidan vägen är ett cirka 30 meter långt fårstängsel.

Fortsätter man lite längre fram delar vägen på sig. Den ena leder till Villa Utsiktens uppfart och den andra tar slut på berget och övergår i en promenadstig.

Belysningen i området sitter på elstolparna. Till långt fram i tiden har elbolagen bjudit de bofasta hushållen i skärgården både på armaturer och på elström till dessa lampor, som har en starkt funktionell prägel. På senare tid har denna typ av allmänbelysning kompletterats med belysning på grindstolpar och någon enstaka gatlykta av starkt skiftande utseende.

När vi kommer ut på berget möts vi av den blivande valborgsmässoaftonens brasa och en vidunderlig utsikt över Höggarnsfjärden. Efter vägens första krök kommer vi fram till ett fundament av ett numera försvunnet lusthus med planbeteckningen "q₅ Lusthusen får återuppföras så långt som möjligt i originalskick";

Berghällen dit ner är ganska brant varför man lagt några stenblock, säkrade med dubb som steg;

Vägen fortsätter mot väster i 90 grader mot hällens sluttning. För att göra passagen säkrare, har man terrasserat partiet.

Några tiotal meter längre bort stupar berget brant ner.
Här har man byggt en trappa med ledstång. Trappan mynnar i en passage eller hålväg mellan ett cirka 4 meter högt klippblock och bergsidan.

Efter hållvägen är ytterligare en trappa anlagd och stigen terrasserad för att ta upp bergssidans lutning. Område har fått planbeteckningen "q₂ kulturhistoriskt intressant byggnad eller anläggning som inte får förvanskas".

Trappa med ledstång;

Hålvägen;

Hålvägen från andra hållet med trappa och terrassering;

Vägen går förbi några sportstugor som skall rivas enligt planen;

Flera stigar möts här. Den stig som vi följer påminner om en flitigt använd stig som slitits ner av människor och djur, en hålväg. Här rör det sig sannolikt om en stig som dränerats och senare eroderats bort av nederbörd;

Nere vid sjön har den branta sluttningen jämnats ut med en vägbank;

I bildens fond finns ett parti med en stentrappa. Framför trappan ligger en omkullfallen, halvt förmulnad björk. På andra sidan krönet efter trappan, konstaterar vi att vägbanken är kraftigt eroderad;

Om vi vänder oss om på toppen av krönet som vi nyss passerade, blickar vi ned på den brygga och det båthus med gul panel vita knutar och svart papptak samt altan som tillhör Kummelnäs 6:2. Anläggningen har planbeteckningen "WB" för brygga med vattenområde för omkringliggande fastigheter och "B" för huset;

Vägen fortsätter fram till bryggan för Kummelnäs 6:1 med den gamla ångbåtsbryggan. Bryggan flankeras av en tvättstuga och en bastu med planbeteckningen q₁, se byggnadsbeskrivningen sid, 15 f.

Foto 2002

Det går en körväg från bryggan som mynnar väster om Storgården. Då villorna byggdes var båt det snabbaste sättet att ta sig till Kummelnäs från Stockholm. Av denna anledning lade man ned mycket resurser på att göra en stor brygga och en körväg upp till villorna. Vid den stora tallen till vänster på bilden börjar en serie trappor, "häxtrappan" kallad, som också leder upp till Storgården. Denna trappa är inte avsedd för allmänt bruk;

Vi tar inte trappan utan börjar gå körvägen upp och passerar monoliten som markerar början på vägen från sjön upp till villorna;

Utmed vägens dalsida löper en cirka 40 centimeter hög kallmurad men fogstruken stenmur som kalvat på ett par ställen;

Ungefär mitt på vägen finns en stengrund till ett numera försvunnet lusthus med planbeteckningen "q₅, lusthusen får återuppföras, så långt som möjligt i enlighet med originaluppförande"

Vid Storgården finns en provisorisk avspärning bestående av två stubbar som man lagt en gren mellan;

Fortsätter vi ut ur området och går österut på Drottningvägen kommer vi till en stenlämning vid vägen som utgör resterna av ett lusthus. På planen har den givits dubbelbeteckningen q_2 och q_5 "Kulturhistoriskt intressant byggnad eller anläggning som inte får förvanskas respektive", "Lusthusen får återuppföras så långt som möjligt i enlighet med originaluppförande".

**Kummelnäs 6:2 m.fl. Grävlingsberg
Litterering av vissa byggnader.**

